

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАКАРПАТТЯ: УГОРСЬКІ ПЛАНИ ТА УЯВЛЕННЯ

Фединець Ч.,

*науковий співробітник Інституту досліджень національно-етнічних меншин
Угорської академії наук*

Політичним регіоном Закарпаття стає лише після Першої світової війни, коли воно отримує статус цілісної адміністративної територіальної одиниці. До того часу регіон являв собою органічну частину історичного поділу Угорщини на комітати. Період від 1918 року і до наших днів умовно можемо поділити на декілька етапів, відповідно до державної належності та державно-правового статусу краю. В даному дослідженні ми зробимо спробу показати законодавчу базу, що стосувалась адміністративного устрою регіону та угорські розрахунки щодо можливого і бажаного статусу Закарпаття.

1)1918-1919

Австро-угорська імперія ідентифікувала слов'янське населення північно-східних комітатів із назвою «русин» або «рутен», з якою ми також зустрічаємось в тогочасних офіційних документах та суспільній думці. 31 жовтня 1918 року в Угорщині перемогла буржуазно-демократична революція «осінньої троянди». Прем'єр-міністром країни став Міхай Карої, який у своєму уряді призначив міністром без портфеля в справах національних меншин Оскара Яси. Він був одним з ініціаторів утворення на терені Дунайської монархії «Східної Швейцарії», яка повинна передувати формуванню Сполучених Штатів Європи [44, 755-764]. 2 листопада проголошувалася повна державна незалежність, оголошувався вихід країни з війни та декларувалося право націй на самовизначення. Уряд мав намір утримати у складі Угорщини області з слов'янським та румунським населенням, прагнучи зберегти «Велику Угорщину». Це стосувалося і питання «рутенів». 1 грудня 1918 року кабінет М. Карої призначив до урядового комітету з питань розробки механізму реалізації права самовизначення «рутенської нації Угорщини» в комітатах Мараморш, Угоча, Берег, Унг, Земплин, Шариш, Спиш та Абов уповноваженого уряду в особі Ореста Сабо. Кандидатура О. Сабо була висунута за ініціативи мукачівського римо-католицького єпископа Антала Папа, створеною у листопаді в Ужгороді Народною радою рутенів Угорщини, програма якої базувалась на ідеї визнання «цілісності прабабтьківщини» [42]. Після консультацій із лояльними до угорської державності представниками русинс-

тва 21 грудня 1918 року прийнято, а 25 грудня опубліковано Народний Закон № 10 «Про автономію руської нації, проживаючої в Угорщині» [39, 214-215]. Кордони автономної території залишались невизначеними. Центром Руської Крайни стало Мукачево. Міністром з питань Руської Крайни призначено Ореста Сабо, а губернатором Августина Штефана.

21 березня 1919 року Соціалістична партія Угорщини, що утворилась за об'єднання комуністів та соціал-демократів, сформувала новий уряд і проголосила Угорську Радянську Республіку. Це означало «кінець буржуазної демократії» та встановлення «диктатури пролетаріату». Закарпаття поділялося на чотири жупи: березька (із центром у Берегові), угочанська (Севлюш), мараморшська (Хуст), ужанська (Чоп). З 24 березня народним комісаром Руської Крайни став Августин Штефан. Однак на 29 квітня 1919 року чехословацька та румунська військова окупація поклала край радянській владі в регіоні [1, 12]. Втім, прийнята 23 червня тимчасова конституція Радянської Угорщини ще визначала, що «цілісні райони Угорщини із русинською більшістю... визнаються русинською національною територією» (§ 87) [18,21].

2)1919-1938

Частину населення регіону не влаштовувало прагнення угорських урядів надати автономний статус народів Закарпаття. На межі 1918-1919 років в Ясінях була встановлена Гуцульська Республіка [1, 107], а Хустський Всенародний конгрес в січні 1919 року проголошувала возз'єднання Закарпаття з Українською Народною Республікою. [8, 66-68] УНР об'єднала українські землі, які перебували у складі. Однак на Паризькій мирній конференції Закарпаття не змогли офіційно представляти ні організації, які симпатизували Угорщині, ні об'єднання, прихильні до України.

23 липня 1918 року в Сполучених Штатах Америки в м. Гомстед була утворена Американська Руська Народна Рада, шляхом об'єднання З'єднання греко-католицького руського братства і Зборів греко-католицького руського церковного братства. Платформу сформульовано адвокатом Григорій Жатковичем. Представники організації в жовтні провели переговори із президентом США Вудро

Вільсоном, який проголосив свою доктрину самовизначення націй, виклав мирну програму з 14 пунктів, що мала сприяти якнайшвидшому завершенню Першої світової війни. Рада вступила до Центральноєвропейської демократичної унії та підписала Декларацію незалежних народів Центральної Європи. 12 листопада Руська Народна Рада в м. Скрантон висловила за приєднання Закарпаття до Чехословаччини на правах широкої автономії «одвічних руських земель»: Спиш, Шариш, Земплин, Абов, Гемер, Боршод, Унг, Угоча, Берег і Мараморош [43, 3-34].

Внаслідок цього, на Паризьку мирну конференцію, яка була скликана 18 січня 1919 року державами переможцями у Першій світовій війні для вироблення і підписання умов миру - представниками чехословацького уряду Е. Бенешем та К. Крамарем для презентації русинів запрошено делегатів Американської Руської Народної Ради Григорія Жатковича і Юлія Гардоша та голову Пряшівської русинської ради Антона Бескида. 12 березня на паризькій конференції схвально прийняли до відома чехословацькі вимоги, в тому числі щодо Закарпаття. 8 травня 1919 року в Ужгороді, що перебував під чехословацькою окупацією, пряшівська, ужгородська і хустська русинські ради на спільному засіданні утворили Центральну Руську Народну Раду, яка ухвалила рішення про «добровільне» приєднання до Чехословаччини [8,103].

За Сен-Жерменським мирним договором від 10 вересня 1919 року регіон (більша частина комітетів Унг, Берег, Угоча і Мараморош) під назвою Підкарпатська Русь потрапив під юрисдикцію Чехословацької Республіки. Цим було створено територіальну вісь Малої Антанти, яка одночасно відокремлювала Угорщину і Польщу.

Згідно зі статтями 10-13 зазначеного договору Чехословацька Республіка взяла на себе зобов'язання надати території статусу самоврядної автономної одиниці, створити автономну представницьку раду і наділити її законодавчою владою у питаннях сфери освіти, культур, вживання мови та місцевого управління [16, 87-92]. 8 листопада 1919 року підписано Генеральний Статут Підкарпатської Русі, який регламентував питання адміністративного управління краю і проголосував, що «Чехословаччина зобов'язується створити Підкарпатську руську територію, відповідно до визначених союзними країнами кордонів, як автономну одиницю в чехословацькій державі, і наділити її найширшим самоуправлінням, що відповідатиме єдності чехословацької держави» [31,58].

10 листопада Чехословаччина ратифікувала Сен-Жерменський договір і в той же день було призначено автономну директорію Підкарпатсь-

кої Русі на чолі із Григорієм Жатковичем. 29 лютого ухвалено конституцію Чехословацької Республіки. §3 основного закону підтвердив, що Закарпаття, яке «на підставі добровільного приєднання» є частиною «єдиної і неподільної» Чехословацької Республіки «буде наділено широкою автономією», на чолі із губернатором, який стане підзвітним русинському парламенту [15]. Підкарпатська Русь отримала губернатора - того ж таки Г. Жатковича, який у 1921 році зрікся губернаторства, протестуючи цим проти зволікання празького уряду із реалізацією автономії краю. Наступним губернатором став Антон Бескид. В ході адміністративної реорганізації 1928 року Підкарпатська Русь була зрівняна у статусі із іншими чотирма провінціями держави [17, 12-56]. Фактична влада перейшла в руки віце-губернатора Антоніна Розсипала та його адміністрації [11,68-70].

В умовах демократії, які забезпечувала протягом 20-30-х років перша Чехословацька республіка, на території Підкарпатської Русі розпочався жвавий розвиток громадсько-політичного життя. Однак, незважаючи на збереження прагнень місцевого населення до отримання самоврядування і наведенні юридичні зобов'язання Праги, бажаної автономії краю до кінця періоду так і не було надано.

В другій половині 20-х і на початку 30-х років однією з провідних автономістських партій Підкарпатської Русі виступав очолений Іваном Куртяком, а згодом - Андрієм Бродієм Автономний землеробський союз (АЗС), який систематично отримував матеріальну допомогу від урядів гортістської Угорщини. Офіційне керівництво Угорщини здійснювало негласний вплив на проугорську політичну діяльність в Чехословаччині шляхом переказування коштів: в 20-х роках через Центр Об'єднання громадянських спілок, а у 30-ті роки - безпосередньо через кабінет міністрів та міністерство закордонних справ. На Закарпатті за окремими витратними статтями фінансувались дві угорські партії: дрібних сільських господарів та християнських соціалістів. Підтримка також надавалась німцям Спишського комітату та АЗС. Закарпаття зберегло окреме фінансування з боку Угорщини протягом всього міжвоєнного періоду [23, 133-178]. «Офіційне угорське керівництво впродовж двох десятиліть то гласними, то таємними засобами намагалось перешкодити зближенню між слов'янськими народами та поглибити їх мовні, релігійні відмінності і цим похитнути державу. Для цього воно намагалось скористатись словацькими і русинськими автономістськими настроями» [23,135].

Період економічної кризи призвів до посилення іредентистських рухів. У червні 1932 року на Берегівському засіданні закарпатського округу Угор-

ської Національної Партії її голова Ендре Корлат заявив, що «кожна благонамірена людина в інтересах миру вважає за необхідне ревізію мирних договорів» [35]. В квітні 1933 року депутат Андрій Броді (Автономний землеробський союз) у своїй парламентській промові заявив: «ми, русини... за будь-яких умов бажаємо ревізії кордонів, адже ми ніколи не відмовимось від долини Тиси та від Мараморош Сігета» [32].

На противагу цього, з приводу посилення ревізійного руху в Угорщині в березні 1933 року в Мукачеві відбулась спільна нарада депутатів і сенаторів празького парламенту від Підкарпатської Русі, на якій, однак, не взяли участь угорські парламентарії. В рішенні відзначалось: «сенатори і депутати, які представляють більшість народу Підкарпатської Русі рішуче протестують проти будь-якої ревізії мирних договорів ... народ Підкарпатської Русі ніколи не стерпить, щоб цю територію приєднали до будь-якої іншої держави, і, при потребі, віддасть за свою свободу власне життя» [22].

Подібну позицію зайняла і Центральна Руська Народна Рада [33]. В червні русинські партії провели у Воловці біля пам'ятника Свободи збори протесту «проти плану замаху на демократію і території Чехословацької Республіки з боку Угорщини та її союзників» [33].

Згодом, 15 червня 1933 року, помер губернатор Антон Бескид. Це призвело до поживлення інтересу до ідеї автономії краю, на що представники Празького уряду вимушені були реагувати. Міністр закордонних Е. Бенеш в ході свого візиту до Закарпаття 3 травня 1934 року під час промови в м. Ужгороді заявив, що «справа автономії являє собою важке фінансове питання ... Підкарпатська Русь в першу чергу належить республіці і лише потім - місцевому населенню» [34].

У лютому 1935 року Прагою призначено чергового (третього) губернатора Закарпаття в особі Константина Грабара. Наприкінці року, незабаром після обрання Е. Бенеша президентом республіки, губернатор заявив представникам місцевої преси, що невдовзі очікується втілення у життя автономії. Знову наступив період жвавих сподівань. Однак виявилось, що уряд готує тільки «часткову автономію» у формі законопроекту про розширення повноважень губернатора та його адміністрації [30, 233-238]. 26 червня 1937 року парламент ухвалив закон № 172 про регулювання повноважень губернатора, який вступив у силу 8 жовтня [31, 405-407].

3) 1938-1939

29-30 вересня 1938 року Мюнхенська змова проголосила анексію Судетської області Німеччиною. [20, 442-446] Чехословаччина втратила значну частину своєї території і населення. Угорщина

звернулась до чехословацького уряду із нотою про надання угорцям права на самоврядування.

6 жовтня 1938 року Словаччина отримала автономію, з цього часу назва країни: Чехо-Словаччина (так звана друга республіка). 11 жовтня чехословацький уряд дав згоду на призначення автономного уряду Підкарпатської Русі [46, 23]. Прем'єр-міністром став Андрій Броді (голова Автономного землеробського союзу). В одному із своїх виступів в Ужгороді А. Броді заявив, що його уряд зробить все можливе для того, щоб об'єднати русинські території від Попраду до Тиси в єдиній вільній державі. Представники русинського напряму виступали за вирішення майбутнього краю шляхом референдуму.

26 жовтня А. Бродія заарештували за звинуваченням у державній зраді. Керівником автономного уряду Підкарпатської Русі став Августин Волошин. Він виступив за етнографічну єдність так званої Карпатської України, відповідно рішення Першої Центральної Української Національної Ради, наполягав на етнічних кордонах та відкидав ідею референдуму. 2 листопада він разом із президентом республіки Й. Тіссо особисто був присутнім у Віденському палаці Бельведер при оголошенні рішення Першого віденського арбітражу, згідно якого від Підкарпатської Русі до Угорщини відійшли Ужгород і Мукачеве з прилеглими до них районами (1523 квадратних кілометрів, 21,1% території краю) передавалися Угорщині [21, 448-450]. 22 листопада 1938 року в Празі ухвалили конституційний закон про автономію Підкарпатської Русі, який було опубліковано в офіційному зводі законів 16 грудня під № 328 [47].

Угорщина робила все задля повернення всієї території Закарпаття до святостефанівської держави. Восени 1938 року під керівництвом колишнього міністра внутрішніх справ Угорщини Міклоша Козми організовано диверсію із використанням так званої «обідраної гвардії» [41, 549-572]. Незважаючи на те, що акцію офіційно призупинили, прикордонні інциденти продовжувались [36]. Вирішальні події відбулись в середині березня 1939 року, після проголошення незалежності Словацької республіки та окупації гітлерівцями Чехії, коли за мовчазної згоди Німеччини регулярні угорські війська ліквідували карпато-українську державу [30, 318-324].

4) 1939-1944

Повернуті Угорщині за першим Віденським арбітражем території, серед них міста Ужгород, Мукачево, Берегове, угорська адміністрація перевела назад під юрисдикцію комітетів, що існували до 1918 року. 15 березня 1939 року в рамках військової операції до Угорщини повернулась і гірсь-

ка частина трианонського Закарпаття, яка включала в себе переважно територію заселену «русинами». Саме ці землі на відміну від традиційного для Угорщини історичного поділу на комітати були підпорядковані специфічній адміністративно-територіальній інституції - регентському комісаріату Підкарпатської території [29, 367-375]. На визначення кордонів регіону також мали вплив рішення другого Віденського арбітражу від 30 серпня 1940 року, що стосувались перегляду угорсько-румунського кордону [19, 488-492].

В період угорської військової адміністрації (військовий комендант Бейла Новакович) на чолі Підкарпатської території в якості уповноваженого уряду стояв Юлій Марина, згодом в якості регентського комісара - Жігмонд Перені (липень 1939 - жовтень 1940 року), Міклош Козма (листопад 1940 - грудень 1941 року), Пал Вільмош Томчані (з січня 1942 року). З квітня 1944 року із початком на території військових дій регентським комісаром і військовим комендантом краю водночас був Андраш Вінце, до 15 жовтня 1944 року, коли угорська адміністрація припинила своє існування на Закарпатті [30, 323-423].

Адміністративне становище Підкарпатської території регулювала постанова прем'єр-міністра Угорщини № 6.200, що вступила у силу 7 липня 1939 року, і яку було б помилково вважати рівноцінною до надання автономії [31, 528-534]. Вже назва постанови свідчить про тимчасовий характер врегулювання питання адміністративного устрою краю, тобто до введення автономії, подібно до того як це було встановлено і за чехословацький період.

Із поверненням у 1938-1939 рр. Закарпаття до Угорщини прем'єр-міністр Пал Телекі вважав справою честі надання русинам багато разів обіцяної автономії, яка забезпечуватиме територіальну окремішність, мовно-культурну самостійність. Закарпаття він уявляв як дослідницький полігон для національної політики в рамках операціоналізації ідеї святостефанівської держави, адже русинство прем'єр розцінював як найбільш лояльну до угорської держави національну групу. З приводу русинської автономії з березня 1939 року в Будапешті провели значну кількість урядових та міністерських нарад. Розроблений під керівництвом П. Телекі законопроект про Підкарпатське воєводство і його самоуправління пройшов через неодноразові зміни і в липні 1940 року потрапив на розгляд парламенту. Однак, невдовзі, переважно під тиском аргументації військових кіл стосовно проблематики національної безпеки, прем'єр-міністр змушений був відізвати проект закону і цим питанням остаточно потрапило до забуття. Задум Телекі про русинське воєводство зазнав невдачі [45, 157-216].

Вже підчас попереднього обговорення стало очевидним, що у проекті більше супротивників, ніж прихильників. Добре змальовують ситуацію вислів залученого до підготовчої роботи колишнього прем'єр-міністра Угорщини Бейли Імреді, згідно якого, ще перебуваючи на чолі уряду у вересні 1938 року він вів переговори із А. Броді, який «підняв питання, чи готові ми надати певну автономію Закарпаттю у випадку його приєднання до Угорщини? В той час, я відповів йому, що так, однак навіть тоді ми не почали докладно з'ясовувати цю справу, а намагались краще тримати її в невизначеності, але я кажу, обіцянка надати їм автономію прозвучала однозначно. Слід додати, це відбулось звісно за припущення, що приєднання буде добровільним, втім, таке приєднання характеру захоплення, яке, на мою думку, істотно міняє ситуацію і навіть, власно кажучи, морально звільняє нас від раніше сформульованих обіцянок» [38]. В оточенні Телекі виникла ідея, що А. Броді потрібно знову надати політичну роль на Закарпатті, однак натомість губернатором став Жігмонд Перені, який стосовно питання автономії висловився наступним чином: «Правда, що ми обіцяли їм автономію і готували відповідні плани, але ми це робили супроти чехів» [37]. Барон Перені був прив'язаним до Закарпаття, будучи угочанським землевласником, а в міжвоєнний період брав участь у розподілі таємної державної допомоги, яку Угорщина із політичною метою спрямовувала на Закарпаття [23, 143].

5) 1944-1991

Внаслідок підписання 23 серпня 1939 року пакту Молотова-Ріббентропа, таємного додаткового протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, червона армія здійснила анексію східних регіонів Польщі та Румунії. По завершенню другої світової війни, в результаті радянсько-польських (16 серпня 1945), радянсько-чехословацьких (29 червня 1945) договорів та Паризьких мирних договорів 1947 р., до України вздовж південно-західних і західних кордонів також були приєднані польські, румунські та чехословацькі території. Швидко й безкомпромісно розпочався процес радянзації краю, депортація «ненадійних елементів» [12].

У роки Другої світової війни СРСР першим визнав чехословацький уряд в еміграції і уклав з ним ряд важливих угод: угоду від 18 червня 1941 р. та договір про дружбу, взаємодопомогу і після воєнне співробітництво від 12 грудня 1943 р., в яких було зафіксовано визнання довоєнних кордонів Чехословаччини, а в травні 1944 року прийнято рішення про передачу звільнених радянською армією чехословацьких територій органам цивільної

чехословацької адміністрації. Однак, на території Закарпаття це не відбулось. Про належність краю 29 червня 1945 р. у Москві був підписаний чехословацько-радянський договір, в якому встановлено, що із підписанням 20 січня 1945 р. у Москві перемир'я між СРСР та Угорщиною, остання юридично відмовляється від Закарпаття, а Чехословаччина «дружно» схиляється перед волею народу краю, та визнає рішення про «возз'єднання». 22 січня 1946 року офіційно утворилась Закарпатська область Радянського Союзу, а саме Української РСР. В подальшому ані СРСР, ані Україна не визнали русинської національності. З результатами Другої світової війни Угорщина втратила всі території повернуті у 1938-1941 рр. Мирні договори 1947 р. Передбачали для Угорщини більш жорсткі умови, ніж Тріанонська угода 1920 р. В той же час, Угорщина втратила будь-яку можливість здійснювати вплив на народи сусідніх держав, в тому числі на їх угорське населення [2].

В радянський період угорці краю не мали самостійних політичних чи громадських організацій. В 1975 році в обласній угорськомовній газеті «Карпаті і газ со» з'явилась серія публікацій під заголовком «Радянські угорці», що на етнічній карті Європи винайшла «нову категорію людей - радянських угорців». Початок нової ери ознаменувала поява у 1987 році на шпальтах «Карпаті і газ со» публікації, яка звертала увагу на відсутність національної самосвідомості, а у грудні 1988 року в цій же газеті надруковано статтю, яка вперше порушувала питання репресованих червоною армією восени 1944 року [26,68].

6) 1991-2007

Протягом ХХ століття багато націй здобули незалежність шляхом реалізації права на самовизначення. Незважаючи на те, що кожна радянська конституція (1924, 1936 і 1977) містила в собі можливість «вільного самовизначення» реалізація цього права стала можливою тільки у 1990-х роках [40, 297-325].

У кінці ХVІІІ століття Європа стала батьківщиною національних держав та націоналізму і здавалось, що наприкінці ХХ століття вона буде для них могилою. Однак, в кінці минулого століття Європа замість того, щоб подолати національну державу, повернулась до неї. Найбільш яскравий цьому приклад, це розпад Радянського Союзу, Югославії і Чехословаччини та виникнення на їх місці нових держав саме на національній основі [28, 61]. В 1991 році незалежною державою стала і Україна, яку серед перших визнала Угорщина [6,49].

Угорці складають 0,3% всього населення України і переважно проживають на Закарпатті (12,1% населення області). До 1989 року вони не

мали самостійної політичної організації. Духовне і політичне, за сучасним тлумаченням, життя відбувалось у вигляді занять культурою, в першу чергу літературою. Зміни стали відчутними з другої половини 80-х років.

У 1989 році створено першу і до сьогодні найбільш чисельнішу угорську громадську організацію Товариство угорської культури Закарпаття (ТУКЗ), яке ставить за мету представництво місцевих угорців у сфері культури і політики. В першій половині 1990-х років в керівництві Товариства швидко відбулась зміна генерацій, що призвело до значної перебірки орієнтирів ТУКЗ, яка і до сьогоднішнього дня кардинально впливає на поляризацію закарпатської угорської еліти. Створений в 1994 році Форум угорських організацій Закарпаття (ФУОЗ) згуртував об'єднання, які через розбіжність поглядів відокремились на той час від ТУКЗ [7, 267-273]. Згідно з позиціями ФУОЗ, в Україні справами угорців слід займатись через призму відносин, сформованих із українськими політичними силами. Центром цих процесів повинна бути обласний центр Ужгород, з усіма важливими установами, в тому числі і університетом та угорським відділенням, зі стін якого переважно походить попередня і сучасна генерації угорської еліти. Роль цього вищого навчального закладу в процесі підготовки і виховання місцевої угорської інтелігенції з середини 90-х років мала тенденцію до зменшення. ТУКЗ є прихильником створення автономного угорського округу із центром в Берегові, ідеї Притисянського району, а також здійснює планомірну роботу над створенням угорського навчального округу [26,109-112].

З часом роль Форуму перейняла Демократична спілка угорців України (ДСУУ), яку створено у 1991 році за ініціативою ТУКЗ, а також Львівської та Київської організації угорців. Першим керівником об'єднання обрано тогочасного голову ТУКЗ Шандора Фодова. В червні 1995 року на загальних зборах в м. Ужгород генеральний секретар Спілки Тібор Ваш, оцінюючи тогочасну роботу об'єднання, заявив: «нема що сказати, адже спілка не діяла». В 1996 році ДСУУ обрала нового керівника в особі депутата Верховної Ради України Михайла Товта. В 1997 році ТУКЗ призупинило своє членство в ДСУУ. [25, 793-811] Цим розкол на два табори став остаточним. Одною з причин подібної поляризації стала боротьба за мандат депутата Верховної Ради України, адже організація, представник якої проходив до українського парламенту, могла розраховувати на особливу підтримку з боку уряду Угорщини. Слід зауважити, відносини, що складаються між угорськими організаціями в Україні, віддзеркалюють актуальну політичну ситуацію в Угор-

щині. ТУКЗ традиційно наближений до Союзу молодих демократів - Угорського громадського союзу (угорська аббревіатура - FIDESZ MPP), а ДСУУ - до Угорської соціалістичної партії (MSZP) [7,267-273].

Напередодні парламентських виборів 2006 року на Закарпатті утворились перші угорські політичні партії. Такою зареєструвало себе ТУКЗ на чолі із Міклошем Ковачем (ТУКЗ Партія угорців України), а на базі ДСУУ була створена Демократична партія угорців України під керівництвом Іштвана Гайдоша. Жодна з цих партій не мала реальних шансів подолати трьох відсотковий прохідний бар'єр і потрапити до Верховної Ради. Тому їх головною метою стало здобуття позицій в представницьких органах місцевого самоврядування. Значення виборів 2006 року полягають в тому, що на новоутворенні угорські партії звернули увагу українські політичні сили, які в майбутньому можуть запропонувати їм спільну участь у виборчих списках. Поява угорських партій також може дати в подальшому поштовх до утворення в Україні інших партій за національним принципом [27,24].

Окремої уваги потребує висвітлення питання автономії у зазначений час. В період між проголошенням 24 серпня 1991 року незалежності України та створенням 8 грудня 1991 року Союзу незалежних держав на Закарпатті актуалізувалось питання автономії. Берегівська організація ТУКЗ підтримала вимоги Товариства підкарпатських русинів (ТПР) щодо автономії, а також незабаром виступила із ініціативою проведення референдуму стосовно угорського автономного округу із центром в Берегові. Місцеві органи державної влади підтримали ініціативу. 31 жовтня депутати облради проголосували за проведення 1 грудня референдуму про автономний статус Закарпаття. 20 листопада прибув до Ужгорода головний претендент на посаду президента України Леонід Кравчук. На його пропозицію депутати змінюють формулювання «автономний край» на «спеціальна самоврядна адміністративна територія». 1 грудня 90% населення України підтримало незалежність республіки, на Закарпатті 78% голосуючих висловились за спеціальний статус самоврядної території, а в Берегівському районі 81,4% населення виступило за створення угорського автономного округу [13]. Однак зазначений референдум залишився без юридичних наслідків.

В угорському середовищі ознаки розколу проявились вже в 1992 році, зокрема в наслідок дискусій навколо оцінки і вирішення питання автономії. В цьому ж році підписано Договір про основи добросусідства та співробітництва між Угорською Республікою і Україною [5]. Базова міждержавна угода ніяким чином не торкалася даного питання, що викликало незадоволення в угорському середовищі області [24] та у деяких політичних сил за кордоном [26,140]. Майже водночас Закарпатська обласна рада відхилила розроблений місцевий угорський законопроект про створення Берегівського угорського автономного округу [10]. Поряд із цим питання угорської культурної автономії перебувало на порядку денному змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. В квітні 1993 року у ході зустрічі в Ужгороді президента України Леоніда Кравчука і прем'єр-міністра Угорщини Йожефа Антала ця тема також обговорювалась [25, 798]. В травні цього ж року в Мукачеві на зборах ТПР створено тінювий уряд Підкарпатської Русі. Про подію керівники ТПР оголосили в Братиславі, що викликало напруження у дипломатичних відносинах між Україною і Словаччиною. «Політичне русинство» виявився небезпечним з точки зору національної безпеки [9].

У 2001 році вступає в силу закон, який регламентує створення на території області вільної економічної зони [3]. Вимога культурної автономії затихла в угорському середовищі. Більш реальною альтернативою здається створення самостійної угорської освітньої системи. Єдиною автономною територією України залишається Кримська автономна республіка, де це право отримали кримські татари, які в сталінські часи були депортовані і в 90-х роках повернулись на свою рідну землю.

Із розширенням Європейського Союзу, де діє уніфікована Шенгенська система, між Україною та її Західними сусідами створюється надкордонний прикордонний та візовий бар'єр. В цьому розумінні посередницька роль Закарпаття ймовірно зростатиме, особливо за умови інтеграції краю до євро регіонального співробітництва [4]. В подальшому Україна зможе реалізувати свої інтереси за умов інституційного зближення з ЄС [14]. Однак політичне майбутнє України сьогодні чітко не передбачуване.

Список використаних джерел:

1. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. - Ужгород, 1993.
2. Віднянський С. Україна та «українське питання» в політиці Чехословаччини. // Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз). - К.: Політична думка, 1996. <http://www.litopys.org.ua/ukrxx/r10.htm> (2007-06-05)
3. Закон України Про спеціальну економічну зону Закарпаття. //Офіційний вісник України. - 2001. - № 16.
4. Карпатський Єврорегіон http://www.franco.lviv.ua/rasd/mirror_pl/index_uk.htm (2007-06-05)
5. Кіш Є. Україна - Угорщина: сучасні пріоритетні напрями співробітництва. // Персонал. - 2006. - № 10. <http://personal.in.ua/article.php?id=375> (2007-06-05)
6. Кульчицький С. Утвердження незалежної України. //Український історичний журнал. - 2001. - № 3.
7. Лойко І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. - Київ: Фоліант, 2005.
8. Нариси історії Закарпаття. - Т. II. /Ред. колег. І. Гранчак та ін. - Ужгород: «Закарпаття», 1995.
9. Національний інститут стратегічних досліджень: Національна безпека України 1994-1996 рр. 10. Регіональні проблеми національної безпеки, <http://www.niss.gov.ua/book/otch/roz11.htm> (2007-06-05)
10. Рішення ХХІІІ сесії ХХІ скликання Берегівської районної Ради народних депутатів від 28 квітня 1992 р. "Про проект Закону України «Про угорський автономний округ»// Вісник Берегівщини. - 1992. - 7 травня.
11. Сова Петръ П. Развитие подкарпатторусского общинного и областного самоуправления. // Подкарпатская Русь 1919-1936. /Ред. Э. Бачинского. - Ужгород, 1936.
12. Субтельний О. Повернення радянської влади на Україну. // Історія України <http://www.unitest.com/ua/hist/subtelny/s665.phtml/> (2007-06-05)
13. Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин (тенденції сучасного розвитку). - Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 2002.
14. Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України: Кордони України. Висновки та рекомендації дослідницького проекту Сприяння реалізації ефективної політики кордонів України, <http://cpcfpu.org.ua/projects/borders/project/> (2007-06-05)
15. A Csehszlovák Köztársaság Alkotmánylevele. - Prága: Állami Könyvkiadó Hivatal, 1923.
16. A Csehszlovákia függetlenségéről és a kisebbségek védelméről szóló szerződés. // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződése. - Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. - 87-92 p.
17. A közigazgatás szervezéséről és az országos, valamint a járási választásokról szóló törvények ismertetése. A vonatkozó törvények, rendeletek és joggyakorlatok alapján kiadja a Szlovenszói és Ruszinszói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. - Bratislava-Pozsony: Concordia Könyvnyomda és Kiadóvállalat, [1927].
18. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. Tanácsköztársasági Törvénytár. V. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya. A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei. 1919.VI.10. - VI.30. - Budapest: A Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 1919.
19. A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződése. - Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, 1983.488-492 p.
20. A müncheni egyezmény (1938. szeptember 30.) // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződése. - Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, 1983. - 442-446 p.
21. Az első bécsi döntés (1938. november 2.) // Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződése. - Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, 1983. - 448-450 p.
22. Az Óslakó-1933.111.26.
23. Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között.// Regio, 2000/3.
24. Ballá D. Károly: Kisebbségi áramszünet a schengeni fal tövében avagy a kárpátaljai magyarság létesélyei az ezredforduló küszöbén. // A hontalanság metaforái. - Budapest, 2000. <http://mek.oszk.hu/02200/02234/html/aramszun.htm> (2007-06-05)
25. Bárdi Nándor - Éger György (szerk.): Útkeresés és integráció. - Budapest: Teleki László Alapítvány, 2000.
26. Bárdi Nándor: Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. Problémakatalógus. - Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004.
27. Bodnár, Volodimir - Yurij Ostapets: A 2006. évi ukrainai parlamenti választások országos és regionális aspektusból.// Regio, 2006/2.
28. Brubaker, Rogers: Nacionalizmus új keretek között. Atelier füzetek 11.- Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2007.
29. Fedinec Csilla: Kárpátalja közigazgatása és tanügyigazgatása 1938-1944 között.// Magyar Pedagógia, 1996/4.

30. Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918-1944. Nostra tempóra, 7. - Galánta: Fórum Intézet, Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2002.
31. Fedinec Csilla (szerk.): Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok. Fontes historiáé hungarorum, 2. - Galánta: Fórum Intézet, Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2004.
32. Kárpáti Magyar Hírlap - 1933.V.19.
33. Kárpáti Magyar Hírlap - 1933.VI.2.
34. Kárpáti Magyar Hírlap - 1934.V.6-8.
35. Magyar Országos Levéltár, K. 428., 711. csomó. 1932.VI.
36. Magyar Országos Levéltár, MTI-jelentések, K. 428., 732. csomó.
37. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, Egyed-iratok, Ms 10-734/20.
38. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, Egyed-iratok, Ms 10-734/25.
39. Magyar Törvénytár. 1918. évi törvénycikkek és néptörvények. - Budapest: Franklin Társulat, 1919.
40. Neuberger, Benyamin: National self-determination: dilemmas of a concept. // Nations and Nationalism, 1995/1.
41. Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában (1919-1941). II. k. - Budapest: PolgART, 2000.
42. Pesti Hírlap-1918.XII.14.
43. Shandor, Vincent: Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History. - Ukrainian Research Institut, Harvard University, n. d.
44. Szarka László: Keleti Svájc - Illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány nemzetiségi minisztériumának működése. // Zeidler Miklós: Trianon. - Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
45. Vasas Géza: Egy félbehagyott alkotmány. Kárpátalja autonómiájának ügye 1939-1940-ben. // Fedinec Csilla (szerk.): Kárpátalja 1938-1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. Regio könyvek. - Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004.157-216. p.
46. Vegesh, Mykola: Kárpáti Ukrajna belpolitikai helyzete, 1938-1939. // Fedinec Csilla (szerk.): Kárpátalja 1938-1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. Regio könyvek. - Budapest: Teleki László Alapítvány, 2004.21-36. p.
47. Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského. Ročník 1938. Částka 109. Vydána dne 16. prosince 1938. Obsah: (328. a 329.) 328. Ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi. - 329. Vyhláška o úplném znění předpisu o autonomii Podkarpatské Rusi.

Аннотация

Статья посвящена анализу венгерских планов решения административно-правового положения Закарпатского региона в период 1918-2006 гг. Венгрия в межвоенный период поддерживала план автономного статуса региона, прежде всего с целью обеспечения лояльности местного населения к венгерскому государству и осуществления ревизии. В советский период единым ориентиром для национальных меньшинств была сфера культуры как способ сохранения национальной идентичности. В составе Украины венгерское население Закарпатья активно берет участие в политической жизни и защищает идею создания автономной системы образования.

Summary

The study analyzes the state-legal situation of the Transcarpathian region and the Hungarian and Hungarian related plans in this respect between 1918 and 2006. In the interwar period the official Hungarian government supported the autonomy plans of the region only in order to ensure the loyalty of the local population and for the sake of the revision. In the soviet era the only opportunity of ethnic minorities to preserve their national identity was through culture. Ukraine provides space for social and political associations of ethnic minorities, Hungarians of which are the most active today. One of their most important goals is to achieve the autonomous Hungarian education territory.